

Milli Mücadele döneminde İstanbul ve Ankara arasında meşruiyet meselesi (1919-1921)

Nazmi Eroğlu

Araştırmacı-Osmanlı Arşivi

Özet

Sultan Vahidettin'in Mustafa Kemal Paşa'yı Samsun'a hareket etmeden önce devleti ve milleti içinde bulunduğu feci durumdan kurtarmak hususunda görevlendirdiği bilinen bir husustur. Sultan Vahideddin, padişahlığın tarihî misyonu ve temsil ettiği görev icabı –meşruiyetinin bilinci ile- en iyi komutanlarından biri olan Paşa'yı ülkenin kaderinde -en üst düzeyde-söz sahibi yapmıştır. Devlet ve toplumun bu duruma nasıl düştüğü yakın dönem tarihçilerinin cevap aradığı sorulardandır. Esasında tarihçiler açısından mukadder sualin cevabı uzun ve karmaşıktır. Daha doğrusu bütün veriler dikkatle incelendikten sonra gerçeğe yakın bir analizin yapılabileceği açıktır. Bu çalışmada mesele öncelikle ana hatlarıyla ortaya konulduktan sonra Milli Mücadele döneminde siyasi meşruiyetin nasıl bir seyir izlediği hususu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Milli Mücadele, siyasi meşruiyet, milleti temsil, İstanbul Hükümeti, Ankara Hükümeti

Yirminci yüzyılın
başlarında
Osmanlı
İmparatorluğu
kritik bir döneme
doğru adım adım
yaklaşmaktaydı. İç
politikada, siyasi
erk saraydan
İttihat ve Terakki
Cemiyeti'ne
kaymıştı
(1909). Böylece,
padişahın otoritesi
zayıflamış, siyasi
meşruiyetin
kaynağında
"milleti temsil
etme" misyonuyla
İttihatçılar söz
sahibi olmuştu.

Abstract

Sultan Vahideddin's entrusting Mustafa Kemal Pasha to save firstly the state and people from the wicked position is a known-case. Sultan Vahideddin gave him an absolute authorization to decide upon the destiny if the nation. How the state and the nation become incapable is a question fort he recent historians. However the answer to this predestined question is long and complicated. Here in this paper, the case firstly will be revealed with the main lines; then the political legitimacy's biography during the period of National War of Independence will be held.

Key words: National War of Independence , political legitimacy , representation, İstanbul Government, Ankara Government .

Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a hareket etmeden önce Sultan Vahideddin'i ziyaret eder. Sultan, daha önce yakından tanıma fırsatı bulduğu bu Türk generaline samimi bir şekilde, "PaşaPaşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin, bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir, tarihe geçmiştir. Bunları unutun, asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa Paşa, devleti kurtarabilirsin!" söylediği bilinmektedir.

Devlet ve milletin içinde bulunduğu feci durumdan kurtulmasını her iki şahsiyetin vatanperverane bir ciddiyetle istediğine ve yüreklerinin bu arzu ile çarpıtığına şüphe yoktur. Sultan Vahideddin, padişahlığın tarihî misyonu ve temsil ettiği görev icabı –meşruiyetinin bilinci ile- Mustafa Kemal Paşa'nın da derinden kavradığı gerçeği dile getirmiş ve en iyi komutanlarından biri olan Paşa'yı ülkenin kaderinde -en üst düzeyde- söz sahibi yapmıştır.

Peki, devlet ve toplum bu duruma nasıl düşmüştür? Yakın dönem tarihçileri durmadan bu suale cevap aramışlardır. Çoğunlukla birbirine paralel düşünceler tekrarlanmaktadır; bazen farklı, hatta birbirine zıt düşünceler de ileriye sürülmüştür. Esasında tarihçiler açısından mukadder sualin cevabı uzun ve karmaşıktır. Daha doğrusu bütün veriler dikkatle incelendikten sonra gerçeğe yakın bir analizin yapılabileceği açıktır. Yoksa belli siyasi anlayışların kanıtlanması amacıyla tarihe yaklaşmak yazarı gerçeğe götürmez ve halkı yanıltır. Bundan dolayı, meseleyi ana hatlarıyla ortaya koyduktan sonra, Milli Mücadele döneminde siyasi meşruiyetin nasıl bir seyir izlediği konusunu işlemeye çalışacağız.

Yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu kritik bir döneme doğru adım adım yaklaşmaktaydı. İç politikada, siyasi erk saraydan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne kaymıştı (1909). Böylece, padişahın otoritesi zayıflamış, siyasi meşruiyetin kaynağında "milleti temsil etme" misyonuyla İttihatçılar söz sahibi olmuştu. Bu arada büyük devletler arasındaki yakınlaşmalar (1907) ve nihayet bloklaşmalar (1914) imparatorluğun toprak bütünlüğünü tehdit etmekteydi. Ülke sınırlarını korumanın ve güvenli bir

gelecek inşa etmenin telaşı içinde bulunan Osmanlı devlet adamları önce İngiltere ve Fransa'ya dayanmak istemişlerdi. Bu arada Rusya'nın emellerine set çekmek amacıyla gayret gösterilmişse de hiçbirinde başarılı olamamışlar veya bahsi geçen devletler sağlam bir güvence vererek bir dostluk köprüsü oluşturmaktan kaçınmışlardı. Bu durum Balkan Savaşları'nda en belirgin şekilde ortaya çıkmış, Babıali'nin galip gelme ihtimaline karşı statükonun değişmeyeceği deklare edilmişti. Ancak, savaş Balkan devletleri lehine sonuçlanınca bu beyanların hiçbir anlamının olmadığı ortaya çıkmıştı. İngiltere, hatta bir dereceye kadar Fransa, 19. yüzyıldaki politikalarının aksine, -bahsi geçen yüzyılda Rusya'nın arzularını hatırlatırcasına- Osmanlı Devleti'nin dağılmasından veya küçülmesinden yana siyasetlerini birleştirmişlerdi.

Balkan hezimetini Osmanlı toplumuna ağır faturalar ödetmesine rağmen devletin ayakta tutulması, gelecekte yaşanabilecek sorunların bertaraf edilmesi, hususan imparatorluğun dağılmasını durduracak tedbirlerin alınması için ordunun yeniden yapılandırılması hususu birinci derecede önemli hale gelmişti. Bunun için, özellikle dinamizmi ve cesaretiyle temayüz etmiş ve sembol bir şahsiyet durumuna gelmiş olan Enver Bey, rütbeleri yükselttilerrek Harbiye nazırı tayin edilmişti. Nitekim, bu süreçte orduyu gençleştirme girişimi, yapılan talim ve tatbikatlarla sağlanan disiplin ve meydana gelen taktik üstünlük, 1916'ya kadar İngiliz ordusundan da ileri bir seviyeye ulaşmıştı (Erickson, s. 16-22, 25, 122, 150).

Ayakta kalmanın diğer bir çıkış yolu; askerî, siyasî ve iktisadî birikimleriyle temayüz eden ve rakiplerini dengeleyebilecek bir düzeyde bulunan Batılı bir devlete dayanma ihtiyacıdır. Bu yönde tek açık kapı Almanya'dır. Zira, bu ülkenin menfaatleri Osmanlı devletinin bütünlüğünden yanadır. Ve İttihat ve Terakki'nin yöneticileri bu kapıyı zorlayarak nihayetinde ittifak yapmayı başarmışlardır. İttifaktan sonra hükümet güven tazeleyerek Harb-i Umumi'ye şevkle iştirak etmiş, Almanların galip geleceği ve böylece daha önceki kayıpların dahi telafi edilebileceği düşünülerek kader birliği içine girilmiştir. Ancak 1918'de, savaş sona erdiğinde, tahmin edilenin ve beklenenin aksine ittifak devletleri savaşı kaybetmişler ve Osmanlı Hükümeti Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır (30 Ekim 1918). Böylece imparatorluk fiilen tarihe karışmıştır.

Mütareke şartları ağırdı; özellikle yedinci madde ülke bütünlüğü, hatta varlığı ve devamı için son derece kritik bir durum meydana getirmekteydi. Zira, itilaf devletleri tehlikeli gördükleri bölgelere askerî birlikler sevk ederek işgal hakkı kazanmışlardı. Zaten Osmanlı orduları ülke topraklarının önemli bir kısmını terk ederek Anadolu'ya çekilmiş, adeta nihaî bir vatan parçası (Misak-ı Milli) oluşmuştu. Ancak galip devletler tarafından ülke ve başkent kuşatma altına alınmıştı. Esasında bu kuşatmayı kaldırabilecek yeni bir güç toplamanın, askerî açıdan yeni zaferler kazanıp büyük devletleri mağlup etmenin veya geriletmenin imkânı kalmadığından, meselenin ağırlık noktası diplomasiye kaymıştı. Bu da, "düşmanı" kışkırtmadan; dostluk kurarak veya kendilerine taraftar olunduğu gösterilerek, hatta ona boyun eğerek ve neticede pazarlık imkânlarını mümkün mertebe kullanarak ülke

*Balkan hezimetini
Osmanlı
toplumuna
ağır faturalar
ödetmesine
rağmen devletin
ayakta tutulması,
gelecekte
yaşanabilecek
sorunların
bertaraf edilmesi,
husususan
imparatorluğun
dağılmasını
durduracak
tedbirlerin
alınması için
ordunun yeniden
yapılandırılması
husususu birinci
derecede önemli
hale gelmişti.*

Daha önce,
İttihat ve Terakki
Fırkası'nın lider
kadrosunu teşkil
eden, siyasete
yön veren ve
Almanlar'ın
safında Türkiye'yi
savaşa sokan
şahsiyetler
(Talat, Enver,
Cemal Paşalar ve
diğerleri) kendileri
üzerinden
ülkelerinin
yargılanması ve
ağır faturaların
ödetilmesi
endişesiyle yurt
dışına firar
etmişlerdi.

topraklarının ve üzerindeki meşru hakların azamisini elde etmek gibi bir düşüncüyü pekiştirmekteydi. Bunun bir sebebi de ABD Başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de ortaya koyduğu ilkelerdi. Ki, İtilaf Devletleri Amerika'nın desteğinin devamı için bu ilkeleri kabul etmek durumunda kalmıştır. On dört maddede toplanan bu ilkelerde şu üç madde önemlidir:

"Galip devletler yenilen devletlerden toprak ve savaş tazminatı almayacak. Devletlerarası antlaşmalarda açık diplomasi esası uygulanacak. Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklerin oturduğu bölgelerin egemenliği sağlanacak; diğer bölgelerdeki uluslara da kendilerini geliştirme hakkı verilecektir."

Bu ilkelerin etkisiyle ortaya çıkan "mandacılık" düşüncesinin, özellikle "Amerikan mandacılığının", Osmanlı Devleti ile hasmane bir tutum içinde olmayan güçlü bir ülkenin himayesinde toprak bütünlüğünü koruma ve düşman devletlerle olan sorunları bu himaye altında çözme veya erteleme ümidi ve refleksinden kaynaklandığı tahmin edilebilir. Fakat, hasım devletlerin böyle bir sürece izin vermeyeceği açıktı. Kazandıkları bir savaşın sonucunda oluşturdukları nüfuz bölgelerinde kendilerinden güçlü bir Batılı devletin söz sahibi olmasına göz yummaları mümkün değildi. Ayrıca, bütünüyle mağlup olmuş bir ülke üzerinde çıkarlarını pekiştirmeden geri çekilmeyecekleri tahmin edildiğinden, Misak-ı Milli sınırları içinde müstakil ve bağımsız bir devlet, yeni bir Türkiye için mücadele azmi Sivas Kongresi ile tamamen su yüzüne çıkmış oldu.

Daha önce, İttihat ve Terakki Fırkası'nın lider kadrosunu teşkil eden, siyasete yön veren ve Almanlar'ın safında Türkiye'yi savaşa sokan şahsiyetler (Talat, Enver, Cemal Paşalar ve diğerleri) kendileri üzerinden ülkelerinin yargılanması ve ağır faturaların ödetilmesi endişesiyle yurt dışına firar etmişlerdi. Böylece Almanlarla ittifak yapan zümre ve bu politikaların takipçileri Mütareke Dönemi'nde hem galip devletler, hem kurulan İstanbul hükümeti ve saray çevresi tarafından suçlu olarak ilan edilmişlerdi. Daha sonra Anadolu'da teşekkül eden Heyet-i Temsiliye ve Ankara Hükümeti de savaşın sorumlusu olmaları gerekçesiyle bu siyasî partiyle irtibatlarının olmadığını-hem iktidar mücadelesi hem galip devletlerin politikalarına ters düşülmemesi açısından- ortaya koyma mecburiyeti hissetmişlerdi.

İttihatçılara karşı olan ve galip devletleri kışkırtmanın bir yarar sağlamayacağını düşünen Sultan Vahideddin ile askerî ve siyasi elitler, bu zümrenin politikalarını benimsemeyen ve onlara muhalefetiyle tanınan başarılı komutan Mustafa Kemal Paşa'yı olağanüstü yetkilerle donattıktan sonra Anadolu'ya göndermişlerdir. Böylece, askerî birlikler ve halkın derlenip toparlanması temin edilerek bir güç oluşturmanın ve bu güce yaslanarak galip devletlerle pazarlığa oturup müstakil bir devleti hayata geçirmenin alt yapısını oluşturmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Dokuzuncu Ordu Birlikleri Müfettişi Mustafa Kemal Paşa 22 Mayıs 1919'da Samsun'dan çektiği telgrafta, İngiliz siyasî ve askerî temsilcileriyle bazı arkadaşlarını görüştüğünden bahsetmektedir. Bu görüşmelerde karşı taraf, "sözü, İzmir'in işgali ile ilgili olarak ortaya çıkan üzücü olaylara getirerek, 'Osmanlı Hükümeti'nin Türkiye'yi kendi kendine idare edemeyeceği,

birkaç yıl olsun yabancı müdahale ve himayesine muhtaç bulunduğu' yolunda bir fikir ileriye sürmüşlerdir." Türk temsilcileri buna karşı, bölgedeki asayişsizliğin nereden kaynaklandığı ve ne şekilde giderileceği yönünde düşüncelerini ifade etmişlerdir. Telgrafta şu hususlara da yer verilmektedir:

"Osmanlı Hükümeti'nin idare şekli hakkındaki fikirlerine, tamamen özel mahiyette ve kişisel kanaatları olmak üzere, Türklüğün yabancı idaresine tahammülü olmadığı, İngiliz gibi en medeni ırklardan müşavir teşkilatçı olarak uzman ve tanınmış kişilerin hoşnutlukla karşılanacağı, Yunanlıların Osmanlı topraklarının hiçbir parçasını idareye hakları olmayacağıının anlaşıldığı bildirilmiştir" (Atatürk ile İlgili..., s. 28-29).

Bu ifadeler, Osmanlı kurmaylarının fikrinde işin başında bağımsız bir devletin şekillendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bununla beraber, işgalci İngilizlerin pozisyonlarını dikkate alan bir siyasetin sürdürülmesi zorunluluğu da kendini göstermektedir.

Diğer taraftan, müfettişliğin kapsadığı alanda verilen yetkileri son hadine kadar kullanan ve hatta daha sonra aşan Mustafa Kemal Paşa, belli bir merkez etrafında Anadolu'daki mülkî ve askerî birliği temin edecek faaliyetler içindeydi. Bunun en önemli göstergesi, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas kongreleridir. Her üç olay ülkenin bağımsızlığı yolunda, alt birimlerden üst birimlere kadar devleti temsil eden mekanizmalarla Anadolu'da yeni bir siyasî meşruiyet alanı açma gayretleri olarak değerlendirilebilir. Tabiatıyla bu süreç İstanbul Hükümeti'nin meşruiyet alanının sınırlanması ve gerilemesi anlamına gelmektedir.

İstanbul Hükümeti'nin meşruiyet alanı olarak şu hususlar öne çıkmaktadır: Birincisi, Osmanlı monarşisinden gelen tarihî meşruiyettir. İkincisi, İstanbul ve çevresi ile işgalci güçlerin hâkim olduğu bölgelerde muhatap bulabildiği zümrelerin itaatidir. Üçüncüsü, Hilafet vesilesiyle meydana gelen dinî meşruiyet ki, bunu destekleyen din adamları veya buna önem veren halkın belirli-belirsiz tutumlarıdır.

Diğer taraftan, Anadolu'da inisiyatifin Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Heyet-i Temsiliye ve sonra Ankara Hükümeti'ne geçmesi ve ayrıca siyasî-askerî gücün burada temerküz etmesi sonucunda kuvvetli bir meşruiyet alanı oluşmuştu. İkincisi, bağımsızlık mücadelesi ve cihad anlayışından gelen dinî-itikadî-millî meşruiyet söz konusu idi. Üçüncüsü, bir kısım ulemanın padişahın esaret altında olduğu gerekçesiyle Anadolu'da gelişen harekete verdikleri destekle dinî meşruiyetin pekiştirilmesi idi.

Nihai siyasî meşruiyetin ve dolayısıyla iktidarın, bağımsızlık yolundaki gayretlerle sağlanacağı her iki siyasî teşekkül tarafından bilinmekteydi. Ancak, İstanbul Hükümeti'nin birebir İngilizlerin tesiri altında bulunması yakın gelecekte yönetimde şanslarının kalmayacağı anlamına gelmekte idi. Ki, saray çevresinin telaşı da burada düğümlenmekteydi.

Hüseyin Rauf, Refet beyler ile Ali Fuat ve Mustafa Kemal Paşalar tarafından-Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'nın da desteklediği- Amasya Tamimi (Genelgesi) yayımlanmıştır (22 Haziran

İstanbul
Hükümeti'nin
meşruiyet alanı
olarak şu hususlar
öne çıkmaktadır:
Birincisi, Osmanlı
monarşisinden
gelen tarihî
meşruiyettir.
İkincisi, İstanbul
ve çevresi ile
işgalci güçlerin
hâkim olduğu
bölgelerde
muhatap
bulabildiği
zümrelerin
itaatidir.
Üçüncüsü,
Hilafet vesilesiyle
meydana gelen
dinî meşruiyet ki,
bunu destekleyen
din adamları
veya buna önem
veren halkın
belirli-belirsiz
tutumlarıdır.

İngilizlerin teşvik ve yardımlarıyla Yunanlıların İzmir'den doğuya doğru Anadolu'yu istilaya girişmesi ve Vahideddin'in bu gidişatı durdurabilecek bir kudretinin olmaması, hatta, bulunduğu şartlar sebebiyle pasif kalması, halk üzerinde menfi bir tesir bırakmıştır.

1919). Bu genelge ile esasında zımnen bir ayrışma döneminin başladığı anlaşılmaktadır. Buna göre, *"vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir. İstanbul Hükümeti galip devletlerin etkisi altında bulunduğu için yüklenmiş sorumlulukların gereğini yerine getirememektedir. Bu durum, milletimizi yok olmuş tanıtıyor. Milletlin bağımsızlığını yine milletin azmi ve kararı kurtaracaktır."*

Son cümlede siyasî meşruiyetin milletin iradesinde düğümlendiğinin altı çizilmiş, İstanbul Hükümeti ile sarayın, ortaya çıkan yeni oluşumun üzerinde bir yetkisinin olmadığı beyan edilmiştir. Bu yapının teşekkülü için her livadan (vilayetten) halkın güvenini kazanmış üç kişinin seçilerek Sivas'ta toplanmaları sağlanacaktır. Ancak daha önce Erzurum'da yine aynı amaca yönelik bir bölgesel kongre düzenlenecektir.

Amasya Tamimi'nin bütün mülkî ve askerî yöneticilere yayılması Mustafa Kemal Paşa'nın belli bir bölgeye has olan yetkisini aşması anlamına gelmekteydi. Bu arada Erzurum'a hareket eden paşaya, burada İstanbul Hükümeti tarafından görevden alındığına dair -7/8 Temmuz gecesi- bir emir geldi. Bunun üzerine hükümetle bağlarını kesen paşa, askerlikten ayrıldığını bildirdi. Ancak, paşanın durumunu ve pozisyonunu devam ettiren veya güçlendiren Kazım Karabekir Paşa'nın tutumu olmuştur. O, kendisini lider tanıdığını ve bundan sonra da emrinde olduğunu bildirmiştir. Esasında bu durum devletin yönetiminde yer alan elitlerin ne derece ülkenin geleceğini planladıklarının açık bir kanıtıdır. Zira, Mustafa Kemal Paşa'yı azleden irade, aynı şekilde Kazım Karabekir Paşa'yı da azledebilirdi ve Karabekir bu tehlikeyi göze alarak -muhtemelen kendisine bağlı derli-toplu kolordusuna güvenerek- kararlı bir şekilde Mustafa Kemal Paşa'nın arkasında durmuş ve gelişmelerin inkıtaat uğramasını önlemiştir. Neticede, millete ve ordusuna dayanarak bağımsızlık mücadelesine atılmanın sağladığı meşruiyet ve hukukiliğin işgal altındaki bir hükümetin emirlerinin üzerinde olduğu açıktır.

Diğer bir husus, İngilizlerin Yunanlıları Anadolu'yu işgale teşvik etmeleri ve desteklemeleridir. Ayrıca, Anadolu'da vatanperverane bir mücadeleye atılanların etkisizleştirilmesi yolunda İstanbul Hükümeti'ni araç olarak kullanmalarıdır. Bu politikalar, tabiatıyla gelişmelerin seyrini etkilemiştir. İngilizlerin siyasî hesaplarının aynı zamanda içerdeki zümreleri ayrıştırma ve çatıştırmaya, husumeti derinleştirmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Tabiatıyla, bu durum, toplum üzerinde son derece olumsuz bir etki bırakmakta; padişahın millî, dinî ve siyasî meşruiyetinin zayıflamasına veya yitirilmesine sebep olmaktadır. Ayrıca gün geçtikçe her iki tarafın arasını açmaktaydı.

İngilizlerin teşvik ve yardımlarıyla Yunanlıların İzmir'den doğuya doğru Anadolu'yu istilaya girişmesi ve Vahideddin'in bu gidişatı durdurabilecek bir kudretinin olmaması, hatta, bulunduğu şartlar sebebiyle pasif kalması, halk üzerinde menfi bir tesir bırakmıştır. Bu durum, Anadolu harekâtına katılanlar tarafından İstanbul Hükümeti aleyhine istimal edilerek dar bir çevreye hapsolmaları sonucunu doğurmuştur. Zira, işgalle beraber yurdun her yerinde direnç odakları oluşmuş, özellikle Batı Anadolu'da "düşmana"

karşı çete harpleri için hazırlıklar yapılmış ve çatışmalara girilmiştir. Dolayısıyla Kuva-yı Milliye'nin bu faaliyetleri tamamen Anadolu harekâtının uhdesine geçmiştir. Diğer taraftan, İstanbul Hükümeti, Kuva-yı Milliye'ye işgal güçlerini rahatsız etmeleri sebebiyle- açık bir destek vermek şöyle dursun, karşı tarafta yer alan bir görüntü sergilemiştir. Bu da meşruiyet zaafına yol açmıştır.

Erzurum Kongresi'nde (23 Temmuz-5 Ağustos 1919) öne çıkan şu hususlar dikkat çekicidir: *"Doğu illerinin ve bütün vatanın bağımsızlığını Osmanlı Hükümeti sağlayamazsa, bunun gerçekleşmesi için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümeti de milli bir kongre seçecektir. Bunun için gerekli girişimler yapılacaktır"* (Mumcu, s. 82).

Kongre ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında bir Heyet-i Temsiliye seçmiştir. Bahsi geçen kurul Sivas Kongresi'ni organize etmenin yanı sıra Kuva-yı Milliye hareketine de sahip çıkarak bütün mücadele ocaklarının gelişmesini desteklemiştir. Ayrıca, Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) ile birlikte mücadele eden bütün teşkilatlar Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.

Bununla beraber, milleti temsil eden Meclis'in, işgal altında kalan İstanbul'da bulunması Milli Mücadele'nin meşruiyeti açısından bir handikapı. Hem Türk kamuoyu, hem dünya kamuoyunun nezdinde bunun aşılması elzemdi. Genç komutanlar bunun bilincindeydi ve yapılan kongrelerde de bu durum iyice anlaşılmıştı. Ancak, İstanbul'daki devlet erkânının buna karşı olduğu anlaşılmaktadır. Meclis'in, Hilafet ve Saltanat merkezinden başka bir yerde toplanmasının ülke için büyük mahzurlar doğuracağı Harbiye Nazırı (Mersinli) Cemal Paşa tarafından Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa cevabi yazısında, Hilafet ve Saltanat'ın kuşatma altında olması sebebiyle fiilen hâkimiyetinin kalmadığı belirtilmekte ve şu ifadelerle yer vermektedir: *"Avrupa devletleri milletimizi meşrutiyet ve hürriyeti müdrik reşid bir millet olarak add ü telakki etmiş bulunsalardı bu mütalaa vârid ve doğru olabilirdi. Hâlbuki vaziyet tamamen bu hüsn-i zannın aksine tecelli etmiş ve etmektedir."* (Belgelerle M. K., s. 109-113).

Böylece, Heyet-i Temsiliye'nin en önemli görevlerinden biri "Meclis-i Milli"nin Ankara'da toplanmasını temin etmek olduğu netlik kazandı. Bir sonraki aşamada İstanbul'da bulunan Meclis'in Ankara'da toplanması (23 Nisan 1920) Heyet-i Temsiliye tarafından temin edildi ve böylece genel anlamda siyasi meşruiyet meclisin uhdesine geçti.

Bu gelişmeler yaşanırken, toplum, askerî ve mülki erkân ile Milli Mücadele'ye katılan gruplar nezdinde-İngilizlerin politikaları doğrultusunda hareket ettiği düşünülen- Damat Ferit Paşa Kabinesi'ne karşı olumsuz bir hava oluşmuştu. Sultan Vahideddin, Anadolu hareketinin kendisinden kopmakta olduğunu düşünerek 4 Ekim 1919'da istifa eden Damat Ferit Paşa'nın yerine havayı yumuşatmak için Ali Rıza Paşa'yı Sadaret makamına tayin etmiştir.

Ancak, Ankara Hükümeti'nin hem bağımsızlık mücadelesi ile cihad misyonu ve hem millete dayanması yönünden bir meşruiyet sorunu yok-

Milleti temsil eden Meclis'in, işgal altında kalan İstanbul'da bulunması Milli Mücadele'nin meşruiyeti açısından bir handikapı. Hem Türk kamuoyu, hem dünya kamuoyunun nezdinde bunun aşılması elzemdi.

Her iki tarafın birbirinin tasfiyesi üzerinden bir gelecek inşa etme gayreti içinde olması; tanıma ve tanımama, vatanperver ve hain gibi neticede meşru ve gayri meşru gibi birbirine zıt anlayışları ortaya çıkarmıştır.

tu. Tabiatıyla Meclis'in Ankara'da bulunması İstanbul ve oradaki devlet erkânının meşruiyetini zayıflatmış, varlıklarını gereksiz kılmıştır. Bunun yanında hasmane tutumlar ve teşebbüsler de uçurumu derinleştirmiştir.

Yurt içinde teşekkül eden iki siyasi merkez arasında görünüşte bir iktidar mücadelesini andıran, ancak hakikatte bir meşruiyet mücadelesi olan hususun açık bir göstergesi, İstanbul Hükümeti'nin tayin ettiği memurların görevlerine Ankara Hükümeti tarafından son verilmesidir. Bu çekişmenin ana eksenini, Ankara Hükümeti'nin İstanbul Hükümeti'ni bu şekilde fiili olarak gayri meşru ilan etmesidir. İstanbul Hükümeti tarafından tayin edilen Karahisar Mutasarrıfı Abdülvahab Bey ile Gerze Kaymakamı Kamil Bey'in "Kuva-yı Milliye" (İstanbul'a bağlı memurların kaleminden çıkan bu tabir Ankara Hükümeti'ni tanımamak anlamına gelmektedir) tarafından geri gönderilmesi buna örnek verilebilir (BOA. ŞD. 3168/16; 23.04.1921).

Diğer taraftan, 1921 Nisanı'nda Osmanlı ailesini temsilen Şehzade Ömer Faruk Efendi, Milli Mücadele'ye katılmak istemesine rağmen Ankara Hükümeti tarafından İnebolu'dan geri gönderilmiştir. Milli Mücadele'yi desteklediği bilinen şehzadenin bu muameleye tabi tutulması, Osmanlı monarşisinin devlet hiyerarşisinde artık bir yerinin bulunmadığının göstergesidir.

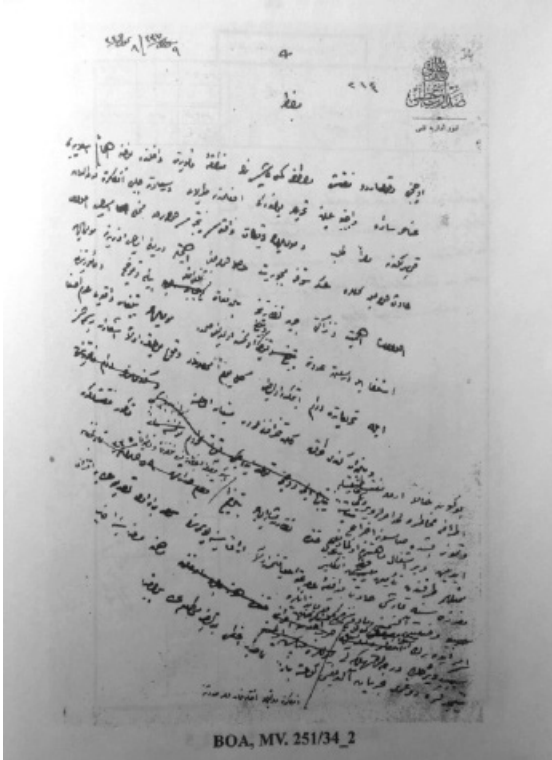
Her iki tarafın birbirinin tasfiyesi üzerinden bir gelecek inşa etme gayreti içinde olması; tanıma ve tanımama, vatanperver ve hain gibi neticede meşru ve gayri meşru gibi birbirine zıt anlayışları ortaya çıkarmıştır. İstanbul'dan bakıldığında, meşru padişaha itaat etmeyen veya "ona isyan eden" bir teşekkül söz konusudur. İtaat ettikleri takdirde esasında sorun halledilmiş olacaktır. Ankara'dan bakıldığında, İngilizlerle işbirliği yaparak istiklal mücadelesi veren Meclis'in önünü kesmeye çalışan ve "ihamet içinde olan" bir siyasi heyet (İstanbul Hükümeti) söz konusudur.

Nihayet, İstanbul Hükümeti'ni temsil eden Tevfik Paşa'nın, Londra Konferansı'nın (21 Şubat-11 Mart 1921) daha ilk günü "Türk milletini temsil hakkının" Ankara Hükümeti adına görev yapan Bekir Sami Bey'de olduğunu ifade etmesi ve görüşmeleri izlemekle yetinmesi (Kili, s. 121-122) esasında meşruiyet krizinin Ankara lehinde sonuçlanması anlamına gelmektedir. Sonraki aşamalarda meydana gelen askerî ve siyasi gelişmeler, padişahın uhdesindeki siyasi erkten kopan ve yeni bir devletin çatısını oluşturan Ankara merkezli teşkilatlanmanın elini güçlendirmiş ve Türk milletinin yegâne temsilcisi olma hakkını elde etmiştir. Bu güvenle İstanbul'daki siyasi heyet ve Saltanat tasfiye edilmiştir. Şartların Saltanat'ın aleyhinde geliştiği, aydınlar arasında bu kuruma karşı Vahideddin'in şahsında nefretin olduğu bir ortamda, askerî ve siyasi gücü elinde bulunduran Ankara'nın bu tasfiyesi, halk tarafından sessizlikle geçiştirilmiştir. Bir ihtimal, Osmanlı Devleti'nin çatısını oluşturan bu yapı içinde yeni bir dönemin açılmasına uluslararası bir imkân kalmamıştır. Hasılı, Harb-i Umumi'den beri yaşanan hadiselerle dış ve iç dengelerin yeniden kurulması, Saltanat ve Hilafet'in tasfiyesine yol vermiştir denilebilir.

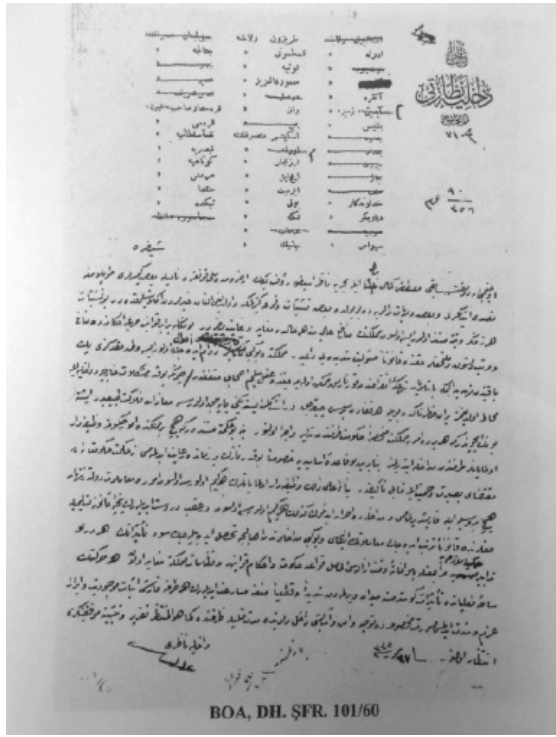
Kaynakça:

- * Başbakanlık Osmanlı Arşivi Şura-yı Devlet (BOA. ŞD).
- * Edward J. Erickson. *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu / Çanakkale, Kutül-Amare ve Filistin Cephesi*, Çeviren: Kerim Bağrıaçık, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- * *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, 1982.
- * *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922)*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003.
- * Ahmet Mumcu, Mükerrerem K. Su. *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990.
- * Nazmi Eroğlu. *1908'den Günümüze Milli İradenin Kuşatılması*, İstanbul: Birharf Yayınları, 2004.
- * Suna Kili. *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

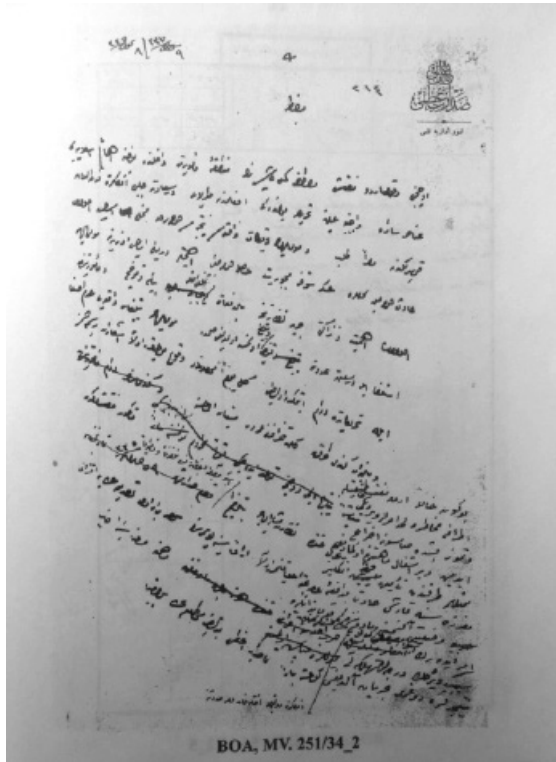
Belgeler:

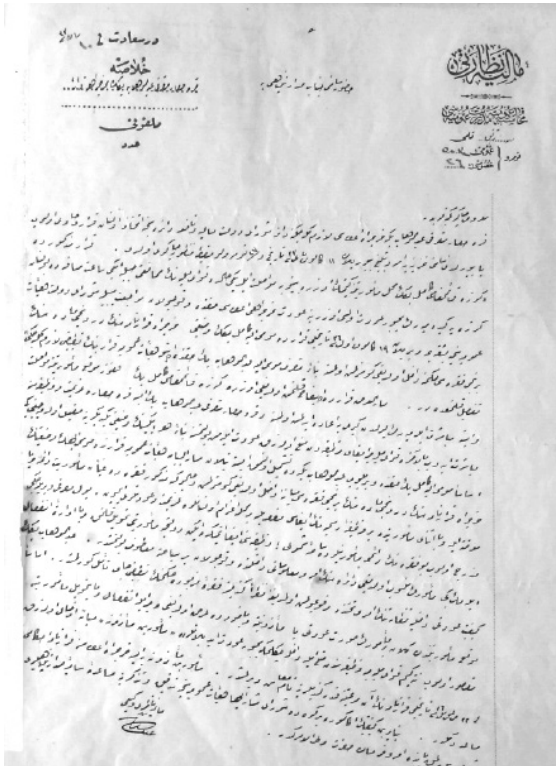
Mustafa Kemal Paşa'nın görevinden istifa ettiği halde Anadolu'daki mücadeleyi yönlendirmesinin İngilizleri ve İstanbul Hükümeti'ni rahatsız ettiğine dair belge (Belgelerle M. K., s. 319).

Mustafa Kemal ve Rauf "beylerin" Erzurum'da "Milli Kongre" adı altında bir toplantı düzenlemeye teşebbüsleri İstanbul Hükümeti tarafından zararlı görülmemektedir (Belgelerle M. K., s. 339).

Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya gönderdiği yazısında, Meclis-i Milli'nin Anadolu'da toplanmasının gerekçeleri ve bu konudaki düşünceleri belirtilmektedir (Belgelerle M. K., s. 488, belgenin devamı s. 489-491).

İstanbul Hükümeti'nin tayin ettiği ve "Kuva-yı Milliye" tarafından geri gönderilen memurlardan iki örnek (BOA. ŞD. 3168/16).

